

Grepen uit de Nederlandsche Spoorweg historie

De bedrijfstak spoor- en tramwegen is onder onze leden ongetwijfeld het meest populaire verzamelgebied.

Aangezien de geschiedenis van veel fondsen die in de collecties voorkomen nauw verweven is met die van ondernemingen welke later de NS vormden, leek het ons interessant enkele punten uit de bedrijfstak-historie te vermelden.

In 1839 werd de eerste spoorlijn in ons land geopend.

Een enkelspoor, aangelegd en geëxploiteerd door de Hollandsche IJzeren Spoorweg Mij (HYSM) verbond toen de steden Amsterdam en Haarlem. De jaren daarna werd de lijn doorgetrokken, totdat deze in 1847 Rotterdam bereikte.

De Nederlandsche Rhijnspoorweg Mij. had in diezelfde periode het ambitieuze plan opgevat de beide belangrijke handelssteden Amsterdam en Keulen te verbinden. Reeds in 1843 was het traject Amsterdam-Utrecht gereed. In het begin reden tussen beide plaatsen twee (2!) treinen per dag. Het doortrekken van de lijn tot Arnhem volgde niet zo lang daarna. Het duurde echter tot 1856 voor het laatste stuk van het Nederlandse deel van het traject (Emmerik-Arnhem) voltooid was.

Op last van de regering had de Rhijnspoorweg breedspoor aangelegd. Om aan te kunnen sluiten op het Pruisische spoorwegnet moest echter het gehele baanvak A'dam-Arnhem worden omgebouwd tot smalspoor. Een en ander ging met enorme verliezen gepaard. In 1890 werd de financieel verzwakte maatschappij door de Staat genaast, en de exploitatie van de lijnen overgedragen aan de hieronder besproken SS.

Rond 1860 begon de overheid zich zorgen te maken over de achterstand die Nederland opliep bij het omringende buitenland op het gebied van spoor-aanleg. Zoals gezegd waren er tot op dat moment slechts twee lijnen van betekenis. In 1863 werd de eerste door de Staat aangelegde spoorweg geopend.

Deze liep van Breda naar Tilburg. De exploitatie werd echter aan een particuliere onderneming overgelaten, namelijk aan de kort tevoren opgerichte Maatschappij tot Exploitatie van Staats Spoorwegen (SS). Overigens werden niet alle door de Staat aangelegde lijnen "vergeven" aan de SS; zo kreeg de HYSM het traject door Noord-Holland.

De Rhijnspoorweg Mij. bezat de meerderheid van de aandelen van de in 1860 opgerichte Nederlandsche Centraal Spoorweg, (NCS) welke de lijnen Utrecht-Zwolle en Zwolle-Kampen in eigendom had en exploiteerde. Het aandelenbezit van de Rhijnspoorweg ging in 1890 over op de SS. In 1919 nam de SS de exploitatie van de NCS lijnen op zich; later werd de onderneming geheel overgenomen.

De beide grote spoorweg-maatschappijen, de HYSM en de SS, werden in de loop der tijd steeds meer belast met de exploitatie van de lijnen van vele kleinere spoor- en tramwegen. Ook werden in toenemende mate belangen in kleine ondernemingen genomen.

Als gevolg van de mobilisatie in de 1e Wereldoorlog, maar ook door de ongunstige financiële resultaten, moesten HYSM en SS steeds meer gaan samenwerken.

Aanhoudende negatieve cijfers leidde uiteindelijk - via allerlei tussenstappen - tot de overname door de Staat van de aandelen van beide ondernemingen, en tot de vorming van de Nederlandse Spoorwegen (NS) in de dertiger jaren.